

UDC 37.02.
DOI: 10.34671/SCH.BSR.2019.0304.0007

ОБОСОБЯВАНЕ НА ЕТНО-ПЕДАГОГИКАТА КАТО СВОЕОБРАЗНА ИСТОРИОГРАФСКА РЕЛАЦИЯ

© 2019
SPIN-код: 7394-6434
AuthorID: 769008

Линков Александър Йорданов, PhD, Доцент
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

(4027, България, Пловдив, бул. „България“ № 236, e-mail: alexlinkov@yahoo.com)

Анотация. В световен мащаб се заражда трайна тенденция педагогическото знание да се върне към своите корени, към основните си постулати и приложни постижения. През XX век американският учен Анри Бърджер (H. Burger) въвежда в употреба терминът етнопедагогика (ethnopedagogy; etho-pedagogy), за да разшири начина на презентиране и систематизиране на основни положения в педагогическата теория и практика, които са зависими в определена степен от културната среда, културните и социално-културни влияния и традиции, свързани с децата и подрастващите. В по-съвременните си редакции етнопедагогиката се разглежда и като приложна по своя характер образователна приложна антропология. Тя се възприема и актува като своеобразно обединение между съвременната педагогика и изградените динамично кросс-културни пространства в отделните страни и културни общности на базата на динамичното проникване на етно-културни променливи и етно-културни образователни сегменти. От своя страна етнопедагогиката не спира на момента за културното проникване в сферата на приложната педагогика. В своите трудове, издадени основно през 90-е години Анри Жиру (Henry Giroux) извежда нова по характер етнопедагогическа реалност, която нарича „гранична педагогика“ (border pedagogy), според която основен проблем на съвременната педагогика си остава проблема за културните граници и техните образователни релации в отделните модели за обучение и възпитание. В чисто позитивистки стил етнопедагогиката следва да се разглежда като отражение на прилагането на определен исторически опит, свързан с националното развитие на педагогиката и нейните разновидности на всяка една страна поотделно.

Ключови думи: Етнопедагогически конструкт, история на етнопедагогиката, приложни аспекти, значимост на промените и натрупването, регионално развитие и обособяване.

SEPARATION OF ETHNO-PEDAGOGY AS PECULIAR HISTORIOGRAPHIC AREULATION

© 2019

Linkov Aleksander Yordanov, PhD, Associate Professor
Plovdiv University „Paisii Hilendarski“

(4027, Bulgaria, Plovdiv, bld. „Bulgaria“ №23, e-mail: alexlinkov@yahoo.com)

Abstract. On a global scale, a persistent tendency emerging the pedagogical knowledge to return to its roots, to its main postulates and applied achievements. In the XX century the American scientist Henri Berger (H. Burger) introduces the term ethnopedagogy (ethnopedagogy; Etho-Pedagogy) to enhance the presentation and systematization of the basics in pedagogical theory and practice, which are dependent to a certain extent on the cultural environment, cultural and socio-cultural influences and traditions of children and Adolescents. In its more modern edits, Etnopedagogy is also seen as an application in its nature of educational applied anthropology, it is perceived and acting as a peculiar union between modern pedagogy and built dynamic cross-cultural Spaces in individual countries and cultural communities based on the dynamic penetration of ethno-cultural variables and ethno-cultural educational segments. For its part, the Etnopedagogiy does not stop at the moment for the cultural penetration in the field of applied pedagogy. In its works, issued mainly in 90, Henri Giroux (Henry Giroux) brings out a new character ethnopedagogical reality, which he calls “Border education” (border pedagogy), according to which a major problem of modern pedagogy remains the problem of cultural boundaries and their educational relationships in different training and education models. In a purely positivity style, etnopedagogikata should be seen as a reflection of the implementation of a certain historical experience related to the national development of the pedagogy and its varieties of each country individually.

Keywords: Ethnopedagogical construct, History of Etnopedagogy, applied aspect, importance of change and accumulation, regional development and separation.

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ ЕТНО-ПЕДАГОГИКИ КАК СВОЕОБРАЗНОЕ ИСТОРИОГРАФСКОЕ ОТНОШЕНИЕ

© 2019

Линков Александър Йорданов, PhD, Доцент
Пловдивски университет имени „Паисия Хилендарского“

(4027, Болгария, Пловдив, бул. „Болгария“ № 236, e-mail: alexlinkov@yahoo.com)

Анотация. В глобален мащаб наметилась устойчивая тенденция возвращения педагогических знаний к своим корням, к своим основным постулатам и прикладным достижениям. В XX веке американский ученый Анри Бергер (H. Burger) вводит термин этнопедагогика (этнопедагогика; этопедагогика), чтобы улучшить представление и систематизацию основ педагогической теории и практики, которые в определенной степени зависят от культурной окружающей среды, культурного и социокультурного влияния и традиций. В своих более современных редакциях этнопедагогика также рассматривается как приложение образовательной прикладной антропологии и воспринимается и действует как своеобразный союз между современной педагогикой и созданными динамическими кросс-культурными пространствами в отдельных странах и культурными сообществами, основанными на динамичном проникновении этнокультурных переменных и этнокультурных образовательных сегментов. Со своей стороны этнопедагогика не останавливается в настоящий момент на культурном проникновении в области прикладной педагогики. В своих работах, изданных в основном в 90-х годах, Анри Жиру (Henry Giroux) выявляет новый характер этнопедагогической реальности, который он называет «Граничное образование» (пограничная педагогика), согласно которому главной проблемой современной педагогики остается проблема культурных границ и их образовательные отношения в различных моделях обучения и образования. В чисто позитивном стиле этнопедагогика должна рассматриваться как отражение реализации определенного исторического опыта, связанного с национальным развитием педагогики и ее разновидностей в каждой стране в отдельности.

Ключевые слова: етнопедагогический конструкт, история етнопедагогики, прикладной аспект, важность изменений и накоплений, региональное развитие и разделение.

В новите образователни реалности, когато все по-тясно се отчита връзката между динамичната методика, свързана с отделните учебни предмети и задълбочената по характер социална заявка, която обществото отправя за изпълнение към националната институция-училище и педагогическата наука, достигнала определен етап на развитие може да се изведе един субстантивен по характер проблем, пряко свързан с историческите традиции на етнопедагогиката (народната педагогика).

Проблемите на дефинирането на предмета на етнопедагогиката са свързани с нейна та история и етапно обособяване и развитие. Може да се обособят няколко етапа:

ПЪРВИ ЕТАП: ФОЛК-ПЕДАГОГИКА. Започва още през XVI - XVII век и е свързан с развитието на идеите на създаващите се буржоазни нации. Свързан е "домашното възпитание" (Я.А.Коменски) и «майчиното училище» (Я.А.Коменски, Й.Песталоци). Народна педагогика е обобщение на педагогическия опит на необразованото селско семейство. В един съвременен вариант това е „туземната (местна) педагогика“ (Indigenous Pedagogy), най-разпространена в Канада, Австралия и САЩ. Свързва се с обучението на децата на индианците, които живеят в резервати в съответните страни [16].

ВТОРИ ЕТАП: („ВЕЛИКО“) РУСКАТА НАРОДНА ПЕДАГОГИКА ОТ XIX ВЕК И НЕЙНИТЕ ПОСЛЕДОВАТЕЛИ В БЪЛГАРИЯ. Константин Ушински счита народната педагогика за един от най-важните фактори, под влияние на които се формира педагогическата наука. Според него, всеки народ е създал нещо специфично в системата на възпитанието и от него изхожда и творчеството на демократичните педагогически дейци. Аналогични идеи развиват Лев Толстой и Висарион Белински. В България - Христо Максимов, Георги Големанов, Петър Нойков, Христо Стоянов.

ТРЕТИ ЕТАП: ТОТАЛИТАРНАТА КОМУНИСТИЧЕСКА „НАРОДНА ПЕДАГОГИКА“ И СЪВРЕМЕННАТА РУСКА ЕТНОПЕДАГОГИЧЕСКА ШКОЛА.

Характерно за нея е преди всичко употребата на понятието „народ“ в неговия тоталитарен смисъл: българските автори разбират под народ българския етнос; руските - руския. Иначе, в техните работи може да се открият редица ценни идеи. Етнопедагогиката, е интерпретирана като „народна педагогика“. Основен автор у нас е Жечо Анастасов с книгата "Българската народна педагогика. Принос към етнопедагогиката" (1986) [2].

Тя е написана изцяло в духа на официалната тоталитарна идеология. Етнопедагогиката се интерпретира като „съвкупност от педагогическото наследство на всички народи, въплътено в традициите, нравите и обичаите, както и във фолклора.“

В съвременна Русия Геннадий Волков се титулува „основоположник на етнопедагогиката“. Автор е на множество публикации [3], от които най-значителна е излязлата през 1999 г. книга „Етнопедагогика“.

Според Волков, предметът на етнопедагогиката е народната педагогическа традиция. Тя е "...история и теория на народното (естествено, битово, неформално, неучилищно, традиционно) възпитание." Тя "...събира и систематизира народните знания за възпитанието и обучението на децата, народната мъдрост, отразена в религиозните учения, приказки, легенди, песни, гатанки, пословици и поговорки, игри, играчки и пр., в семеен и обществено-политически, битов, традиционен, а също философско-етическите, собствено педагогически мисли и възгледи, т.е. целият педагогически потенциал, оказващ влияние на процеса на историко-културно формиране на личността." "Тя изучава основните педагогически понятия на народа ...; както и детето като обект и субект на възпитанието." [3].

Аналогични идеи може да се видят и уред съвремен-

ни руски автори:

- методологически проблеми (Г.Н.Волков, В.А. Вакаев, Кукушин, Столяренко, В.С.Болбас, К.Д. Дьячковский);

- теория на националното училище (Г.И.Батурина и др.);

- етнопедагогизация на образователния процес (Т.Ф.Кузина, З.Б.Цаллагова и др.);

- народните традиции във възпитанието (В.М.Григорьев);

- етнопедагогика на различни региони;

- използване на отделни компоненти на народната култура във възпитанието;

- исторически аспекти на етнопедагогиката (Т.Н.Петрова);

- сравнителна етнопедагогика (Л.И.Федорова) [18].

ЧЕТВЪРТИ ЕТАП: ЕТНОПЕДАГОГИКАТА КАТО КРОС-КУЛТУРНА ПЕДАГОГИКА. През 60-те години на XX век американският автор Анри Бъргър (H. Burger) въвежда в употреба терминът етнопедагогика (ethnopedagogy, ethno-pedagogy), за да означава педагогическа теория и практика, които са чувствителни спрямо културните особености на децата и средата, в която се образоват, които разработват методи за усъвършенстване на крос-културното обучение, които дават възможност за удовлетворяване на етнически различните образователни особености на хората. [13].

Етнопедагогиката е интерпретирана като приложна образователна културна антропология (anthropology of education). Тя е анализ на процеса на структуриране на образованието от културите и ефекта от техния контакт (крос-културност, взаимен компромис), както и етно-културните променливи на образованието: области на познанието, комуникация, време, място, социална организация, етика, средова каузалност. През 90-те години Анри Жиру (Henry Giroux) е един от най-ярките автори, създател на теорията за „Гранична“ педагогика („Border Pedagogy“), според която в педагогиката основен проблем става този за културните граници и тяхното пресичане. [14].

Граничната педагогика предлага на учениците възможности за конституиране на различни културни кодове и опити, тя е свързано с оперирането на различни езици. Това означава да се обучават учениците да четат и интерпретират тези кодове исторически и критически при едновременно изучаване на границите им, включително и конструирането на собствени наративи. [14]

ПЕТИ ЕТАП: ЕТНОПЕДАГОГИКАТА КАТО ИНТЕРКУЛТУРНА ПЕДАГОГИКА. Има няколко свързани термини. Мултикултурна педагогика: педагогическа стратегия за изтъкване на културния релативизъм, за ценността на всяка култура и за нейната легитимна автономия. Това е едно образование с отчитане на особеностите на всички култури, които съществуват в националното пространство. В условията, в които е поставено съвременното образование в България (наличието на нова образователна парадигма за всяка една училищна степен; редукция на учебните предмети и тяхната замяна с нова; доминиране в образователната стратегия на социо-културните и етнически ориентирани задачи; необходимост от съобразяването на образователната система с новите изисквания на ЕК за образование по отношение развитие на концепцията за „образование и образование през целия живот“ се засилва ролята на една нова наука- „краеведската педагогика“.

Напоследък все по-често се среща словосъчетанието „краеведска педагогика“, което е пряко свързано с преминаването в две самостоятелни познавателни сфери, като се търси определена конкретна реалност, която ги свързва и обединява. Характерното за тази педагогика е употребата на термина „край“. Разкриването на тази

понятиен употреба и трактовка в педагогиката обосновава общонаучната ѝ характеристика. Открояват се белезите ѝ като наука със специфична педагогическа област. Краеведската педагогика (направление в педагогическата наука) започва да се развива и интерпретира като регионална (местна), локална педагогика, т.е. отнасяне на нещо към дадено място, определяне на местонахождението или разполагане на педагогическата дейност в конкретна територия, включително на всички съпътстващи тази дейност образователно-възпитателни процеси [5; с. 250-252].

Изграждането на концептуалния модел на краеведската педагогика ще улесни процесите на трансформация на етнографските и етнопедагогическите знания и тяхното по-точно и директно насочване към усвояването на технологичен опит, характерен за дадения географски или етнически регион.

Краеведско-образователното познание е необходимо на обществото ни като мост, връзка между локалното и общественото като място, генезис за разкриване на всеобщите познавателни закономерности и реализирането на конкретните явления и обекти. В този смисъл се обосновава целевата ориентация на краеведската педагогика: изучаване и изследване на същността на краеведското образование и обучение като мащабен конструкт и разкриването на неговите променливи – в социален, семеен, личностен, локален, културен и възпитателен верооятен изход. Целевата ориентация на краеведската педагогика не може да се локализира само в сферата на външните (срезови) явления. Необходимо е да се разкрият вътрешните детерминанти на тези явления, вътрешните атрибуции и особено релациите между тях [8].

В етнографската наука има спор дали да се разграничават обект и предмет на етнографската наука, или да се говори само за предмет на етнографски изследвания (Хаджиниколов, 1979).

Първото название за науката, изучаваща човека и неговата култура, е етнография (гр. *εθνος* — народ, и *γραφω* — пиша, описвам).

Терминът етнография влиза в обръщение като научен термин едва в края на XVIII в., докато названието етнология се налага в началото на XIX в.

Андре-Мари Ампер, етнографията е дадена като едно от подразделенията на етнологията (Бромлей, 1976). По-късно се появява названието етнология (гр. *εθνος* — народ, и *λογος* — наука). Авторите на това название разграничават етнографията и етнологията не само по форма, но и по съдържание. Те смятат етнографията само за описателна наука, а етнологията за теоретична, обобщаваща наука. От гледище на марксизма-ленинизма не може да има чисто теоретична, обобщаваща дисциплина, занимаваща се предимно със закономерностите на изучаваната действителност. Описанието е неделимо от анализа, обобщението, обяснението. В случая е налице употреба на две названия за една и съща наука (Хаджиниколов, 1979).

В етнографската литература на немски език се прави разграничение между родна, отечествена етнография, означавана като *Volkskunde*, от чуждата, задграничната етнография, наричана *Völkerkunde*. Терминът *Völkerkunde* е употребен за пръв път през 1785 г., а от началото на XIX в. (1806) се среща и названието *Volkskunde*. Подобно разграничение се прави и в скандинавските езици. От гледище на марксистко-ленинската методология изучаването на който и да е народ се основава на едни и същи принципи, поставя едни и същи задачи, преследва еднакви цели. Ето защо употребата на два термина за една и съща наука, както това се прави в повечето германски езици, не е много правилно. То може да се възприеме като условно разграничаване на два относително самостоятелни клона на науката (Хаджиниколов, 1979).

В англосаксонските езици до немския термин *Volkskunde*, който буквално значи сведение, познание, Балканско научно обозрение. 2019. Т. 3. № 4(6)

знание, наука за народа, е близка думата *Folklore*, която означава познание, знание за народа или на народа за себе си. Терминът фолклор е употребен за пръв път през 1846, г. от Уилям Джон Томс. За него този термин означава проявите на духовния живот на народа — нрави, обичаи, обреди, балади и пословици. По-късно през 70-те години на XIX в. фолклорът вече обхваща цялата култура на народа. Постепенно съдържанието на този термин се стеснява и в наши дни най-често с него се означава само народното поетично творчество, народното словесно творчество.

В англезичните народи освен терминът етнология се употребява и названието антропология (гр. *άνθρωπος* — човек, и *λογος* — наука). Антропологията се разделя на два клона — социална (физическа) и културна. Към културната антропология спадат археологията, лингвистиката, етнологията и фолклористиката.

За науката етнография се употребяват и други названия: така например гърците използват термина лаография (гр. *λαός* — народ, и *γραφω* — пиша, описвам), словациите и словенците — *narodopis*, поляците — *ludoznawstwo*, французите — *traditions populaire*, италианците — *traditiono popolari*, испанците — *traditiones populares*, и т. н.

Обособяване на етнографската наука в България

Етнографската наука е историческа дисциплина, която се занимава с изучаването на традиционния народен календар, традиционната бит и култура. Тук влизат още традиционната архитектура, занаяти и костюм (носия). Тази наука изучава възраженията и фолклора на българите. Първите наши етнографи са: Юрий Венелин, Феликс Каниц, Васил Априлов, Димитър Маринов, Петко Славейков, проф. Стефан Бобчев и други. В по-ново време сред видните ни етнографи и фолклористи се нареждат имената на акад. Михаил Арнаудов, Христо Вакарелски, проф. Стоян Генчев и много други. По-голямата част от тези наши етнографи, фолклористи, краеведи и археолози през 1889г. започват да издават сборник посветен на българската етнография, фолклор, археология и краеведение. Този сборник се нарича „Сборник за народни умотворения, народопис и книжнина „

Другите основни етнографски трудове са: поредицата „Жива старина „ на Димитър Маринов и „ Дунавска България и Балканът „ на Феликс Каниц.

Внимание заслужават и трудовете на акад. Михаил Арнаудов „Фолклор от Еленско“, „Очерци по български фолклор“ - т. I и II и на проф. Стефан Бобчев „Българска челядна задруга“ - публикувана в СБНУ, т. XXII-XXIII, С. 1906г. „Българско обичайно съдебно право „, т. I. Историко сравнителен поглед върху народното обичайно право“ - СБНУ, т. XXXIII, С. 1918г.

През 1974г. големият наш съвременен етнограф издава своя капитален труд „Етнография на България“. Тази книга се преиздава през 1977г. и през 2007г. и още със самото си издаване се превръща в настолна книга на студентите историци в I курс. Няколко години по-късно и Българската академия на науките издава тритомен етнографски труд озаглавен „Етнография на България“. И двата труда са с висока научна стойност. Но аз съветват начинаещите етнографи да се запознаят първо с труда на Хр.Вакарелски, а след това с академичната етнография.

Наред с тези трудове излизат и две специализирани в областта на етнографията и фолклора списания. Това са „Български фолклор „ и „Българска етнография „. Последното издание от няколко години е преименувано на „Българска етнология „. И двете списания са издания на БАН. Едното е на Института по фолклор, а другото е на Института по етнография (етнология). Връзката между формиращата се етнографска наука, етнопедагогиката и образователните ѝ релации най-пълно е отразена в системните трудове на Христо Вакарелски. Формирането на концепцията на Хр.Вакарелски за етнография като морфология на народната култура се отнася към 30-40 години на XX век. Не трябва да се забравя,

че тъкмо той е избран от Иван Шишманов за осъществител на големия замисъл за развитието на т. нар. „материалната етнография“ (Шишманов, 1933). Създателят на академичната народоука открива в лицето на младия учител филолог перспективен и усърден труженик в полето на тази етнография, която вече се развива отделно и самостоятелно от езикознание, литературна и фолклорна наука. Неговата кореспонденция с Хр. Вакарелски показва, че той осъзнава липсата на специфично етнографския компонент в народоуката (Вакарелски, 2002).

Допустимо е предположението, че Ив. Шишманов през 1925-26 г. вече акцентира върху отделяне на тясно разбирателна етнография от народоуката като цялостно народознание и странознание. От тук би следвало, че определянето на мястото на етнографията в системата на народоучните дисциплини, главно през утвърждаването на форемотологията като нейн дял, е проведено първо от Шишманов, а по-късно и от Арнаудов и Вакарелски. Така воден от идеите на своя учител, който го изпраща на две последователни специализации по етнография в Полша, урежда след завръщането му назначение в Народния етнографски музей и др., Вакарелски построява дисциплината сграда на българската етнография и има важна роля в реализирането на Шишмановия мултидисциплинен модел, в пределите на българското етноложко познание, обозначава най-напред като „етнография“ в широкия смисъл на думата или по-късно – като „народоука“², т.е. целият комплекс от дисциплини, изучаващи народния живот и култура на българите и страната, която обитават.

Приносът на Хр. Вакарелски в прецизиране на Шишмановия модел на комплексното българознание (народоука) е в посока на теоретичното предметологично и методологично осмисляне специфичния етнографски предметен ъгъл в рамките на народоуката. Учените от Шишмановия кръг поначало се стремят към реконструиране на културната история на българите с акцент върху културната система, разглеждана не само в диахронен, но и в структурно-синхронен срез. Ако Ив. Шишманов, Б. Пенев и М. Арнаудов разработват българската и сравнителната литературна история, литературната психо-социология и фолклористиката, то С. Л. Костов, А. Стоилов, В. Стойн се занимават предимно с народното изкуство, пластично или музикално, с носите и художествените занаяти. Особено е мястото на Вакарелски в средата на тези учени: той съвместява литературно-научна дейност за обособяване на национална етнография. Необходимостта от специална научна дисциплина за изучаване на народните носии Ив. Шишманов обосновава на Втория научен конгрес на славянските географи и етнографи през 1927 г. Народоуката както тя се разбира до средата на XX век е комплексно българознание, интегриращо опита и приносите на множество научни дисциплини [4; с.250-252].

Етнографията е наука за цялостната народна култура, докато езикознанието, антропологеографията и др. по начало не си поставят задача да „покрият“ всички аспекти и проявления на етническото.

Цялостната картина на културата на определен народ, според Вакарелски, се осигурява именно от етнографията като синтетична наука, кооперираща усилията на всички останали, явяващи се помощни науки за целите на етнографското изследване. Пояснявайки значението на думата етнография като „описание на народ“, Вакарелски подчертава, че тя трябва да се разбира „по-специално като описание на живота на народа, на неговата култура“.

Етнографията, според схващанията на Вакарелски, е конституирана на границата между фолклористика и езикознание, от една страна и история и география, от друга. Българският учен подчертава, че тя е наука за отделните народи, акцентираща в изследването им върху сътвореното от народа, а не толкова върху оформящата етническа среда. Народът се разглежда преди всичко

като творец, субект, колективен дух и в по-малка степен като обект, подложен като фолклор – от стопанския живот, свещените или символическо-магическите неща и целебни средства, за които представа може да ни даде един етнографски музей със своите костюми, занаятчийски уреди, изделия, билки и т.н.?» (Аранаудов, 1996).

Например Вакарелски прави тънкото различаване на етнографски и фолклористичен подход към словесните народни произведения. Фолклорът е предмет и на етнографията с оглед на отразеността в него на бита и социалната среда, както и на фолклористиката, която го изучава като система със своя вътрешна-невидима форма, структура и функция – „...изучаването на езика като белег на средата, в която се създава даден вид или дадена разновидност, условията на съществуването му е задача и цел вече на етнографията. Тази задача намира в случая такава широка област, че по необходимост се е създала известна специализация, що се отнася до тия чисто словесни народни произведения, като случаите на езиковото творчество, свързани с веществените произведения, се оставят под означението „веществена култура“, а словесните се подвеждат под названието „фолклор“. Тия два дяла от народното творчество (без да става дума за сполучливостта на така означените понятия) се обединяват от науката „етнография“, като научните занимания с фолклора образуват т.н. „фолклористика“ [12; с.56-59]. Етнографското и приложно знание е засягало определени тематични единици, които са имплицирани сведения за българските ритуали, занаяти, обреди и чествания, без те да се обосноват и обективизират като съответна методическа практика.

Технологично обучение е обучението, при което обект на изучаване са технологиите (както индустриални, така и социални). То е целенасочен процес на взаимодействие между обучаващ (учител) и обучаван (ученик), при който има предаване и усвояване на технико-технологична информация. То е процес за системно предаване на знания с технико-технологичен характер, начини и похвати за усвояване и прилагане на знанията и формиране на умения. Чрез него се развива личността на основата на създаване на интерес към различните видове технологии, което е предпоставка за формиране на технологична култура.

През 1981 година, в своята работа Jackson's Mill Industrial Arts Curriculum Theory, Snyder и Hales определят технологиите като познания и изследване на човешките усилия в създаването и използването на инструменти, технически похвати, ресурси и системи за управлението на изкуствената и естествена околна среда, с цел разширяване [11; с. 45].

А според определението на WOCATE технологията е „процесът на целенасочено използване на условията и състоянията на заобикалящата ни среда, както и целенасоченото използване на индивидуалните способности за реализацията на човешките стремежи. Това е научно и практически изграден артефакт, с който се реализират условия, променят се условия и се помага за преодоляване на бариерите между индивидите при типични ситуации в процеса на решаване на задачи“ [15; с. 525].

В документа „Standards for technology literacy: Content for the study of technology“ на Международната асоциация по технологично обучение (ITEA) е посочено следното определение за технологично обучение: „обучение по технологии, което дава възможност на обучаемите да придобият знания и изучат процесите, свързани с технологиите, които са необходими за решаване на проблеми и разширяване на човешките способности“¹⁰.

Основният акцент е върху индустриалните технологии, но в структурата на съвременното технологично обучение се изучават и социални технологии, особено такива, които имат висока степен на приложимост в ежедневието на хората [15; с. 242].

Образователната парадигма на съвременното трудово и специализирано обучение поставя на първо място

изискването системата от образователни мероприятия и действия да подпомагат процеса на социализация, чрез исторически формиралите се технологични знания и умения. Към тях на първо място отнасяме тези знания, които се усвояват на базата на редуциращите функции, които изпълнява етнографията и етнопедагогиката (разглеждани в двата възможни сегмента-като научно знание и като методическа производствена практика). Понятието социализация започва да се употребява в съвременния си научен смисъл през 90-те години на XIX век от Емил Дюркем и Франклин Гидънс. То има латински произход – *socialis* и буквално означава правя общ, съединявам, свързвам.

В социологическия смисъл социализацията означава „необходим за съществуването на всяко общество възпроизводствен процес на превръщане на биологичните индивиди в социални същества, посредством овладяването на социалния опит, на знания и умения за дейности, необходими за съществуването на индивида и конкретно на обществото“ [9; с. 427].

С това понятие се обозначава процесът на личностното изграждане чрез усвояване на знания, обичаи, ценности, норми, роли, присъщи на дадено общество. Социализацията може да бъде определена и като процес на приемственост. В най-общ смисъл означава придобиване на опит на личността. Този процес е продължителен и бавен и най-често се обвързва с развитието, възпитанието и адаптацията. В практиката са се обособили два механизма за социализация – обективен и субективен: към обективните се отнасят: материалните форми на живот в дадена общност, които са широко застъпени в предметната област на технологичното обучение (производствени дейности, потребление, бит); духовният облик на общността – обичаи, ритуали, възприети нравствени ценности, религиозни и други вярвания. Обективен механизъм е и социалният контрол, който общността упражнява над своите членове към субективните се отнасят: подражанието на отделни черти и постъпки на други хора като опора в собственото поведение, идентификацията с други личности и цялостното им поведение, самоопределението или стремежът на всеки индивид да бъде по-различен от другите. Важна субективна предпоставка на социализирането е субективното преживяване на собствената си природна даденост, на събитията в своя живот и особено на критичните състояния (болести, кризи, преходни моменти в социалния статус). В социологията в съдържанието на процеса социализация обикновено се включват процесите на усвояването от индивида на знания, умения и ценности, социални норми и роли, приети в обществото и необходими за неговото ефективно функциониране. В съвременните условия при социализацията на всяка личност присъстват технологиите, тъй като те са ключовото понятие в съвременния свят.

Съвременното общество е технологично. За всяко действие, което в миналите векове е било направено по прищявка, за късмет, сега е възможно да се намери технология, която осигурява най-успешния резултат [10; с.123-126].

В практиката са се обособили два механизма за социализация – обективен и субективен: към обективните се отнасят: материалните форми на живот в дадена общност, които са широко застъпени в предметната област на технологичното обучение (производствени дейности, потребление, бит); духовният облик на общността – обичаи, ритуали, възприети нравствени ценности, религиозни и други вярвания. Обективен механизъм е и социалният контрол, който общността упражнява над своите членове. Към субективните се отнасят: подражанието на отделни черти и постъпки на други хора като опора в собственото поведение, идентификацията с други личности и цялостното им поведение, самоопределението или стремежът на всеки индивид да бъде по-различен от другите. Важна субективна предпоставка на социализи-

рането е субективното преживяване на собствената си природна даденост, на събитията в своя живот и особено на критичните състояния (болести, кризи, преходни моменти в социалния статус). В социологията в съдържанието на процеса социализация обикновено се включват процесите на усвояването от индивида на знания, умения и ценности, социални норми и роли, приети в обществото и необходими за неговото ефективно функциониране [1; с.34-36]. Учениците изпробват и развиват сръчността на своите ръце и работят с различни ресурси (инструменти, материали, време, опит), за да създадат различни продукти, решения, предмети за себе си или другите. Опознаването на същността на технологията става чрез преминаване през различните етапи на развитие на технологиите – от ранните години на техно-технологичното развитие на обществото, където е доминирала обикновената сръчност, до съвременните приложения на техниката, в медицината, агро-културите, енергетиката, информатиката и комуникациите, транспорта, производството, проектирането и мениджмънта [17].

Технологичното обучение е нов и динамично развиващ се учебен предмет, който може да бъде толкова съвременен и бързо променящ се, колкото самите технологии в нашето общество. Основният компонент в целта на технологичното обучение, според Ц. Йолова, е чрез познавателните си характеристики да разкрива на учениците система от знания, които са основа: за добра ориентация при избор на област за собствено кариерно развитие; за рационално осъществяване на професионална подготовка; готовност за съчетаване на личните и обществените интереси [7].

Връзката между етнография и приложната етнопедагогика се изразява най-пълно в полето на приложение на организационни форми, които по своята природа и динамика на комбиниране се доближават до методическите практики на занаятчийското производство. При технологичната подготовка организационните форми на учебната дейност се определят от дейността на учениците и се наричат конкретни форми на организация. Учебната дейност може да бъде фронтална, груповая и индивидуална, като се характеризира с различния обем ученици изпълняващи една и съща дейност. Фронталната форма на организация се осъществява с целия клас, т.е. всички ученици по едно и също време изпълняват едни и същи дейности. Въздействието на учителя е еднакво върху всички ученици, но не трябва да продължава дълго време, защото учениците се разсейват и губят интерес към изучавания проблем. Общуването между учител и ученици е ограничено. При груповата форма на организация класът е разделен на групи и всяка група изпълнява определена дейност. Осъществява се пълноценно общуване както между учител ученици, така и между самите ученици. По този начин се стимулира творческото им мислене и въображение. Негативната страна на тази форма е, че може да възникнат конфликти между отделните групи или между членовете в групата. При индивидуалната форма на организация всеки ученик поотделно работи върху дадена дейност. Така всеки ученик работи със свой темп и ритъм на работа в зависимост от индивидуалните си възможности. Стимулира се самостоятелното им мислене и уменията им за организиране и изпълнение на самостоятелна работа. Негативна страна на тази форма е ограниченото общуване на учениците. При технологичната подготовка най-целесъобразно е да се използват и трите форми на учебната дейност, като се преплитат и съчетават по различен начин. Така се постигат максимални резултати от обучението [7; с.183-187].

СПИСЪК НА ЛИТЕРАТУРАТА:

1. Атанасов, Ж., М. Люлюшев и др. История на педагогиката и българското образование. АСТА, В. Търново. 1993, с.34-36
2. Атанасов, Ж. Българската народна педагогика. Принос към етнопедагогиката. С., 1986.
3. Волков Г. Н. Этнопедагогизация современного воспитания // Мир образования. 1997. № 2. 4
4. Горанова, Цв. Концепцията на Христо Вакарелски за етно-

графията като морфология на народната култура в Шишмановата народонаучна традиция. <http://www.tksl.org/SUB/papers/2-2/2-2-5.pdf>, с.42-45.

5. Дечев,З. За научния статут на краеведската педагогика. Научни трудове на Русенския университет-2009, том 48, серия 6.2, с. 250-252

6. Димитрова, Н. Педагогика на технологичната подготовка. Шумен, Фабер, 2009, с.183-187

7. Йолова, Ц. Развитие на ученика и системата на ТПО. Политехническият принцип в трудовата и професионалната подготовка на учениците. Проблеми, тенденции, чуждестранен опит. С., 1985

8. Каснакова – Иванова Ц. Историческа антропология. Стара Загора, Изд. „Кота“, 2001 auka.bg/forum/topic/662-въведение-в-етнографията/

9. Марков, Ц., Социализация, В: Енциклопедичен речник по социология, БАН, под. науч. р-во на проф. Стоян Михайлов, С., 1996. с. 427

10. Левин М., Технология обучения, роль в структуре педагогического знания (Разработка и внедрение гибких технологий обучения педагогическим дисциплинам). М.: МГПИ им. В.И. Ленина, 1991, с.123-126

11. Петров, П., М. Атанасова. Образователни технологии и стратегии на учене. С.: Веда Словена – ЖГ, 2001. с. 17-5; Георгиева, В., Основи на технологичната култура. Теоретични аспекти. Бл., 1995. с. 45

12. Съвременни предизвикателства пред философията. Издателска къща „Св. Иван Рилски“, С., 2013, кн.1, с.56-59

13. Burger, Henry G. „Ethno-Pedagogy“: A Manual in Cultural Sensitivity, with Techniques for Improving Cross-Cultural Teaching by Fitting Ethnic Patterns. Revised Edition, May 1971

14. Giroux, Henry. Border Crossings: Cultural Workers and the Politics of Education, London: Routledge, 1992.

15. Snyder, J. F., J. A. Hales. Jackson's Mill industrial arts curriculum theory. Charleston, WV: West Virginia Department of Education, 1981. 8 Proceeding of the First International Conference on Technology Education, April, Weimar, Germany, 1992. p. 525

16. McKay, Michelle. „Relating Indigenous Pedagogy to the Writing Process“. // Journal of Indigenous Thought, Regina: SIFC-Department of Indian Studies, 1999, цитат по Иванов, Ив. ЕТНОПЕДАГОГИКАТА – ПЕДАГОГИКА НА КУЛТУРНИТЕ РАЗЛИЧИЯ, [file:///D:/Downloads/Etnopedagogy.pdf](http://D:/Downloads/Etnopedagogy.pdf)

17. Martin, M. The Future and Values in Technology Education. Conference PATT – 9, 1999.

18. Fyodorova, Lydia. Comparative Ethnopedagogy. // Sharing our parthways. A newsletter of the Alaska Rural Systemic Initiative. Jan/Feb 1999, Vol. 4, Issue 1